

УДК 94 (477)

Олег Пилипишин

ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНІ ІДЕЇ ЮЛІАНА РОМАНЧУКА

У статті проаналізовано церковно-релігійні ідеї Юліана Романчука, поширені у Східній Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. Досліджено, що власне вони у тогочасних умовах – виступали найбільш оптимальною формою самоорганізації українства з метою відстоювання національно-релігійних інтересів.

Ключові слова: церковно-релігійні ідеї, Юліан Романчук, Східна Галичина, греко-католицька церква, східна традиція.

Актуальність теми визначається необхідністю дослідження церковно-релігійних ідеї Юліана Романчука, їх ролі в активізації українського християнсько-консервативного руху в Східній Галичині в кінці XIX – на початку XX ст., осмислення місця у житті суспільства, обґрунтування значення в історії України.

Досліджувана проблема має важливе наукове значення, позаяк дає змогу проаналізувати церковно-релігійні ідеї Юліана Романчука, поширені у Східній Галичині у досліджуваний період у розвитку українського християнсько-консервативного руху, що виступав об'єктивною потребою й закономірним виявом національного поступу.

Забезпечуючи гармонійний і всебічний розвиток українства, церковно-релігійні ідеї Ю. Романчука сприяли формуванню національної еліти з державницьким мисленням, обґрунтуванню ненасильницьких основ побудови суспільного життя.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні, культурно-освітні та національно-релігійні процеси, що відбувались у Східній Галичині в кінці XIX – на початку XX ст.

Предмет дослідження – церковно-релігійні ідеї Юліана Романчука, поширені у Східній Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. як важливий чинник консолідації українства, формування національно-релігійного поступу в досліджуваний період.

Мета статті полягає у тому, щоб дослідити церковно-релігійні ідеї Юліана Романчука, поширені у Східній Галичині в кінці XIX – на початку XX ст.

Об'єкт, предмет і мета дослідження обумовили вирішення таких основних завдань: дослідити церковно-релігійні ідеї Ю. Романчука, охарактеризувати їх значення у формуванні релігійної свідомості українства.

Хронологічні рамки статті охоплюють Східну Галичину кінця XIX – початку XX ст. – період найактивнішого впливу церковно-релігійних ідей Ю. Романчука на суспільство.

Історіографія досліджуваної проблеми на сьогодні характеризується окремими публікаціями, що стосуються як народовецького руху у Східній Галичині, так і окремо постаті Юліана Романчука. Ще за життя Ю. Романчука з'явилися перші публікації про нього. Зокрема, розкрито його діяльність як віце-президента австрійської палати депутатів [3]. У статті Яра Семеновича охарактеризовано громадську працю Ю. Романчука [4].

С. Перський згадує про нього у контексті культурно-просвітнього руху, його впливу на становлення "Просвіти" [5] і власне уже Ю. Романчук, у зв'язку з 60-ти річчям товариства, аналізує початки заснування цієї української інституції [6].

Парламентсько-політичну діяльність Ю. Романчука відображено К. Левицьким [10; 13]. Деякі його виступи, як депутата Галицького сейму, подано у газеті "Діло" [14–15].

Серед сучасних дослідників його постаті можна назвати І. Чорновола [1] та Ю. Плекана [2]. Як свідчить аналіз історіографії праць, на сьогодні церковно-релігійні ідеї Юліана Романчука у становленні українського християнсько-консервативного руху в Східній Галичині на початку XX ст. практично не досліджено, тому й виникла необхідність цієї наукової публікації. У якій автором чи не вперше аналізується досліджувана тематика.

Церковно-релігійна ідейна тематика посідала важливе місце у громадській діяльності Ю. Романчука, поряд з політичною та культурно-просвітницькою. Суттєвим для нього було не з'ясування особливостей того чи іншого конфесійного явища, не функціональне призначення тієї чи іншої релігійної течії, а власне глибокий аналіз і відображення церковно-релігійних традицій у суспільному житті українського народу, їх роль у національному поступі, служінню християнським інтересам.

Деякі міркування Ю. Романчука, що стосувалися українців, як віруючих християн, є доволі поміркованими, суб'єктивними і написані, як, на нашу думку, в дусі прихильників полемічної літератури кінця XVI – початку XVII ст. Зокрема, він вважав, що українці з-поміж усіх трьох

християнських народів, поряд з німцями і поляками, що проживали у Східній Галичині, були найпобожнішими. Це проявлялося у тому, що вони найдовше молилися, найкраще постилися, були найбіднішими і найменше заробляли [16, арк. 19].

Зрозуміло, що Ю. Романчук дещо суб'єктивно підійшов до питання віри, що в принципі непросто виміряти ні соціальним, ні фінансовим, ні національним статусом. Звичайно, що більшість українців Східної Галичини перебувала у доволі складних умовах того часу, однак релігійність – феномен, що не вимірюється категоріями матеріального світу, а швидше духовними чинниками. У цьому контексті йдеться про те, що практично в усіх сферах тогочасного суспільного буття українці перебували у пригніченому становищі.

Поширення Ю. Романчуком церковно-релігійних ідей відбувалося у складних тогочасних умовах, викликаних протистоянням між народовцями і москвофілами. Усвідомлюючи перспективи розвитку українського народу, Ю. Романчук намагався мирним способом розв'язати назрілі соціальні проблеми, використовуючи християнські моральні засади, принципи та цінності.

Власне це й послужило причиною розколу у середовищі поміркованого християнського консерватизму. Ю. Романчук, а за ним і більшість народовців, поступово відійшли від компромісної політики. О. Барвінський й А. Вахнянин із значно меншою групою послідовників надалі намагались дотримуватись угоди. Для них "нова ера" була початком нового напрямку в польсько-українських взаєминах у Східній Галичині, а її здобутки трактувались як крок до подальших порозумінь з поляками. Також з "ною ерою" пов'язувались надії на остаточний розгром москвофілів. І певною мірою їхні сподівання були виправдані.

Фактично до повного розколу народовців і москвофілів призвела преса обох таборів. Москвофільська "Червона Русь" критикувала не тільки народовців, але і своїх депутатів за пасивність у Галицькому сеймі й потурання Ю. Романчуку та народовцям. Не стояли осторонь й народовські видання. Зокрема, "Діло" писало про те, що подальша співпраця з москвофілами була безперспективною, оскільки влада підтримувала лише тих українців, що стояли на національних позиціях, а не москвофілів, які орієнтувались на Росію [19, с. 2; 20, с. 1].

Ю. Романчук у стосунках з колишніми союзниками – москвофілами, називав "нову еру" лише політичною спробою і тактичним маневром з боку народовців [21, с. 3]. З часом розчарувавшись у "новій ері", він у часописі "Діло" у статті під назвою "По сеймі" заявляв про можливу співпраці народовців з москвофілами у Галицькому сеймі, однак сумнівався щодо практичності такого кроку у відношенні до народовської партії [22, с. 4; 23, с. 98 – 99].

У кінці XIX ст. відбувся відхід Ю. Романчука від поміркованої політики у сферу поширення церковно-релігійних ідей. Неодноразово у Галицькому сеймі він заявляв про те, що, незважаючи на певні здобутки, влада не змінила свого ставлення до українців у Східній Галичині. Він підкреслював, що доки ставлення влади не зміниться, доти українці будуть в опозиції до неї [10, с. 266]. Заяви Ю. Романчука не мали підтримки серед певної частини народовців на чолі з О. Барвінським й А. Вахнянином, які вважали політику угод і компромісів з Галицьким намісництвом і віденськими урядовими колами найбільш оптимальною й корисною для національного розвитку українців Галичини [21, с. 2; 24, с. 62].

Від початку "нової ери" О. Барвінський повів політику відмінну від загалу народовців. Він вдався до тактики особистих переговорів з віденським урядом. Його можна назвати одним з перших галицьких політичних лідерів народовців, прихильників поміркованого християнського консерватизму, який відкинув практику захисту інтересів українців промовами й виступами, якої дотримувалась більшість українських депутатів-народовців "нової ери". О. Барвінський неодноразово наголошував на тому, що політика без втілення її гасел в життя є не тільки безкорисною, а навіть шкідливою.

Тогочасна Східна Галичина, незважаючи на багатовекторність політичної орієнтації, притримувалася традиційного християнського вчення східного обряду, що символізував єдність як духовного, так і морального начала. Власне, ця християнська орієнтація мала під собою перевірене часом серйозне моральне підґрунтя, що забезпечувало збереження як цілої нації, так і її релігійного життя від окатоличення і колонізації. На цьому принципі і наголошував Ю. Романчук.

Основне завдання Ю. Романчука у пропагуванні церковно-релігійних ідей полягало у їх поєднанні з певними політичними принципами та засадами. Так, Конституція "Галицької Республіки", проект якої складено Ю. Романчуком у 1918 р. передбачала існування та вільний розвиток релігійних вірувань (пункт IV артикул 5 – примітка автора). Зокрема, наголошувалося на вільному виборі громадянами віросповідання і користування ними політичними правами, незалежно від їхнього свідомого віровизнання.

Ю. Романчук також вважав, що влада не повинна насильно змушувати громадян сплачувати податки на релігійні інституції. Цікавими є його міркування щодо розвитку релігійних структур і

приналежності парафіян до певної релігійної конфесії, що самостійно повинна керувати власними фондами, призначеними на віросповідні та благодійні потреби, виходячи з загальнодержавних законів [16, арк. 2].

Дослідження тогочасних національно-релігійних процесів у Східній Галичині свідчить про закономірність синтезу політичних та релігійних чинників. Насамперед зазначимо, що на цих теренах практично завжди політичний чинник домінував над релігійним. Політичним діям необхідна була не та церква, що відображала національні особливості українського народу, а та, що відповідала їхнім політичним устремлінням.

Між тим релігійне начало було основною категорією незалежно від того, хто конкретно владно репрезентував Східну Галичину. Виходячи власне з таких міркувань, Ю. Романчук намагався поєднати ці, з одного боку, тенденційно протилежні категорії, а з іншого – спільні, позаяк саме вони визначали те національне релігійно-політичне тло, сформоване ще на початку XIX ст. у Східній Галичині греко-католицьким духовенством.

Українська народно-трудова партія (УНТП) членом якої був Ю. Романчук, передбачала роль церкви як важливого чинника розбудови Української державності. Зокрема, у IV розділі 4–5 пунктах "Головних точок програми Незалежної групи "Української народної трудової партії" від 1923 р. зазначалося на тому, що усі віросповідні культу перебувають у рівних умовах. Церква і шкільництво виступали основними чинниками формування національної свідомості. Передбачалося існування церкви на правах повного самоуправління, без будь-якого патронату й опіки з боку державних структур [18, арк. 2].

Незважаючи на те, що Ю. Романчук у політичних програмах проголошував рівність усіх віросповідних культів, тим не менше, він вважав, що у церковно-релігійних питаннях варто виходити з власне традиційної християнської обрядовості, поширеної серед українців у Східній Галичині. Необхідно виступати проти пропаганди будь-якого християнського обряду, підтримувати власне греко-католицький, що ґрунтувався на православних традиціях.

На його думку, греко-католицька обрядова традиція посідала важливе місце у захисті українського народу від різноманітних релігійних впливів, захищала і оберігала національну культуру від полонізації, а віруючих від окатоличення. Зрозуміло, що церковно-релігійні ідеї Ю. Романчука, світської особи, з одного боку, можна розцінювати як втручання у внутрішнє життя духовної громади, з іншого – як власне бачення перспективи християнського поступу, його тісного зв'язку з українською традиційною християнською культурою.

Ю. Романчук був прихильником консервативно-християнської течії, позаяк притримувався традиційного підходу щодо дотримання старого стилю, заперечував перехід до григоріанського календаря, пов'язував його не лише зі збереженням обряду, але й української народної культури. Догмат про цілібат в основному сприймав доволі прагматично, виходячи з власне церковних проблем, наголошуючи на тому, щоб "... клярики наші не висвячувались безжонні" [17, арк. 19].

Важливе місце серед церковно-релігійних ідей Ю. Романчука посідало питання автономії греко-католицької церкви, захисту її від впливу єзуїтів. Однак у цьому контексті не варто проводити безпосередню паралель між питаннями автономії і впливом єзуїтів. Річ у тому, що греко-католицька церква не була автономною одиницею, власне йдеться про збереження ідентичності східного обряду, уникнення запозичень західних культово-обрядових традицій.

Керівниками духовних семінарій, як вважав Ю. Романчук, повинні бути особи високодуховні й виховані, які своїм особистим моральним прикладом мали б бути зразком для наслідування.

Незважаючи на те, що Ю. Романчук проводив активну діяльність у сфері церковно-релігійних ідей і як політичний лідер, він почав формуватися у 1870 р., коли польські політичні діячі намагалися добитися більших прав для Галичини, прагнули заручитися підтримкою ще й українців. Позиція Ю. Романчука проявилася у тому, що він особисто вважав, що поляки спочатку повинні забезпечити дотримання прав для українців, виходячи із забезпечення рівноправності у церковно-релігійних питаннях [7, с. 2].

Особисто Ю. Романчук був противником того, щоб українці приймали участь у проведенні католицьких політично-релігійних маніфестацій, з'їздів, віч. Дотримувався позиції, що українці за необхідної потреби повинні самостійно проводити свої церковні віча з певним національно-релігійним інтересом і залученням військових капеланів. Він дотримувався думки про фактичне зрівняння східного обряду з західним, усунення необхідності його зміни, позаяк це призводило не лише до церковно-релігійного занепаду, але й до денаціоналізації українців.

Ю. Романчук наголошував на ліквідації права патронату або його реформуванні, важливого впливу на парафіяльному рівні безпосередньо самих парафіян, церковної влади і державних структур. Греко-католицьке духовенство, на його думку, повинно оберігати свій східний обряд і віру у взаєминах з римо-католицьким через значну конкуренцію особливо у містах і місцевостях, у яких

українці були меншиною за рахунок використання парафіяльної церкви – важливої структурної одиниці.

Незначну увагу відводив він дяківському стану. Зазначав, що варто "...старати ся о обсажене ієрархічних посад людьми визнаючими згадані тут засади, притім добрими Русинами, людьми сьвітлими і з чесним та твердим характером" [17, арк. 34].

Отже, церковно-релігійні ідеї Юліана Романчука, поширені у Східній Галичині у кінці XIX – на початку XX ст., виступали найбільш оптимальною формою самоорганізації українства з метою відстоювання національно-релігійних інтересів. Однак, незважаючи на їх в цілому прогресивний характер, що стосувався різноманітних питань церковно-релігійного характеру, деякі з них носили характер полемічних творів, суб'єктивно оцінювали окремі питання релігійного характеру, на які світські особи впливу не мали.

Список використаних джерел

1. Чорновол І. Юліан Романчук – сеньйор українських політиків. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/lviv2/chornovol.htm>.
2. Плекан Ю. Українські депутати австрійського парламенту (XIX – поч. XX ст.) // Режим доступу: <http://kolomyia.org/histpub/historypub54.htm>.
3. Юліан Романчук – перший український віцепрезидент австрійської палати послів. – Львів, 1913. – С. 5–6, 10–11, 14, 17.
4. Яр Семенович. Юліан Романчук / Яр Семенович // Зоря. – 1892. – С. 478–479.
5. Перський С. Популярна історія Товариства "Просвіта" / Перський С. – Львів, 1932. – 268 с.
6. Романчук Ю. Товариство "Просвіта" в перших числах свого розвитку / Романчук Ю. / Просвіта за шістьдесят літ. Ювілейний альманах. – Львів, 1928. – С. 35.
7. Юліан Романчук – заступник руского народа. – Львів, б.р. – С. 2.
8. Барвінський Ол. Спомини з мого життя. Друга часть / Барвінський О. – Львів, 1913. – 528 с.
9. Олесницький Є. Сторінки з мого життя. I частина (1860–1890) / Олесницький Є. – Львів, 1935. – С. 152–153, 189.
10. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848 – 1914. Перша часть / Левицький К. – Львів, 1926. – 360 с.
11. До дѣла! Водъ редакціѣ // Батьковщина. – Число 1. – 1 жовтня 1879. – С. 1.
12. Левицький К. Видавництво "Діла" / Левицький К. // Діло. – 14 січня 1928. – С. 2.
13. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. Ч. I. / Левицький К. – Львів, 1936. – С. 50.
14. Разговоръ съ проф. Романчукомъ // Дѣло. – 21 сѣчня 1886. – С. 2.
15. Внесене пос. Романчука // Дѣло. – 15 вересня 1888. – С. 2.
16. Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі – ЦДІАУЛ), ф. 382, оп. 1, спр. 7, арк. 2.
17. ЦДІАУЛ, ф. 382, оп. 1, спр. 60, арк. 19, 34–35.
18. ЦДІАУЛ, ф. 382, оп. 1, спр. 8, арк. 2.
19. Руски послѣ соймѣ въ кльѣбѣ и въ соймѣ // Діло. – 2 грудня 1890. – С. 2.
20. Обличеніє разблаченій // Діло. – 4 грудня 1890. – С. 1.
21. Наша ідея національна в Галичині і перепони єї розвою // Руслан. – 24 січня 1892. – С. 2.
22. По сеймі // Діло. – 15 грудня 1892. – С. 4.
23. Гелей С. Консервативна течія в суспільно-політичній думці України XIX ст. / Гелей С. – Львів: Інститут українознавства НАН України, 1996. – 288 с.
24. Левицький І. Е. Александер Барвінскій в історії культурного движѣнія руского народа на Прикарпатію / Левицький І. Е. – Львів, 1901. – 118 с.

Олег Пилипишин

ЦЕРКОВНО-РЕЛИГІОЗНІ ІДЕЇ ЮЛІАНА РОМАНЧУКА

В статтє проанализированы церковно-религиозные идеи Юлиана Романчука, распространенные в Восточной Галиции в конце XIX – в начале XX в. Исследовано, что собственно они в тогдашних условиях выступали наиболее оптимальной формой самоорганизации украинства с целью отстаивания национально-религиозных интересов.

Ключевые слова: церковно-религиозные идеи, Юлиан Романчук, Восточная Галиция, греко-католическая церковь, восточная традиция.

Oleg Pylypyshyn

CHURCH-RELIGIOUS IDEAS JULIAN ROMANCHUK

The article analyzes the church-religious ideas of Julian Romanchuk, common in Eastern Galicia in the end of XIX – the early twentieth century. Investigated, that they own in contemporary terms – were the most optimal form of self Ukrainians to defend national and religious interests.

Key words: church religious ideas, Julian Romanchuk, Eastern Galicia, the Greek Catholic Church, Eastern tradition.